

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

&

ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΜΠΙΛΙΑ ΦΩΤΕΙΝΗΣ

AM15380

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ταλιαδούρου Ευανθία

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2017

Ευχαριστίες

Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια των υποχρεώσεών μου ως προπτυχιακή φοιτήτρια. Ολοκληρώνοντας αυτό το εγχείρημα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Ταλιαδούρου Ευαυθία για την υπομονή και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά τη διάρκεια υλοποίησης της εργασίας μου.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου και όλους εκείνους που ήταν δίπλα μου σε όλη αυτή την προσπάθεια, παρέχοντας κατανόηση και ψυχολογική υποστήριξη.

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες	4
Εισαγωγή	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.....	7
1.1 Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στη διεθνή έννομη τάξη.....	7
1.1.1 Η Παγκόσμια Διακήρυξη δικαιωμάτων του ανθρώπου	7
1.1.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	8
1.1.3 Το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.....	9
1.2 Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο ..	9
1.2.1 Οι ιδρυτικές Συνθήκες	9
1.2.2 Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων.....	10
1.2.3. Η ενσωμάτωση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στη Συνθήκη της Λισαβόνας	11
1.2.4 Κοινοτικό δίκαιο και εσωτερική ελληνική έννομη τάξη.....	12
1.3. Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στα ελληνικά Συντάγματα	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	16
2.1. Η αξία του ανθρώπου ως συνταγματική αρχή (άρθρο 2 § 1 Σ)	16
2.2 Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας ως εξειδίκευση της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 5 § 1 Σ)	18
2.3. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα (άρθρο 57 ΑΚ).....	20
2.3.1. Η σχέση μεταξύ δικαιώματος στην προσωπικότητα και ηθικού δικαιώματος	21
2.4. Η έννοια της προσωπικότητας	22
2.5. Περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας	23
2.6. Η φύση του δικαιώματος στην προσωπικότητα.....	24
2.7. Φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	26
3.1. Γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας	26
3.1.1. Η σχέση του δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 με άλλες διατάξεις (αρ. 4 παρ1, αρ. 5 παρ.2 Σ.....	27
3.2. Ειδικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας	28

3.2.1. Το δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας	28
3.2.2. Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνική ζωή της χώρας.....	31
3.2.3. Το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας	31
3.3. Ειδικά ζητήματα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε επιμέρους προστατευόμενες εκδηλώσεις της.....	32
3.3.1. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης	32
3.3.2. Η σεξουαλική ελευθερία	32
3.3.3. Η ελευθερία να παρουσιάζεσαι όπως θέλεις	33
3.3.4. Το δικαίωμα αλλαγής του επωνύμου	33
3.3.5. Το δικαίωμα στο θάνατο	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ - ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ.....	34
4.1. Προσβολή της προσωπικότητας.....	34
4.1.1. Αξιώσεις από την προσβολή της προσωπικότητας ΑΚ 57, 59.	35
4.2. Προστασία της προσωπικότητας.....	36
4.3. Δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας	37
4.3.1. Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας στην έννομη σχέση της δημοσιότητας	38
Συμπεράσματα	40
Βιβλιογραφία	42

Συντομογραφίες

ΑΚ: Αστικός Κώδικας

Άρ: Άρθρο

ΔΕΚ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΔΣΑΠΔ: Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα

Εδ: Εδάφιο

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕργΔ: Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου

ΕλλΔνη: Ελληνική Δικαιοσύνη (Νομικό Περιοδικό)

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

Σ: Σύνταγμα

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη εποχή, όπου έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές και πολιτικές δομές, αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι το άτομο απολαμβάνει τα θεμελιώδη δικαιώματά του, τα οποία έχουν νομικά κατοχυρωθεί. Η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων ή ατομικών ελευθεριών ρυθμίζεται από το συνταγματικό δίκαιο στο τελευταίο μέρος της ύλης του, που αφορά στα όρια και τη σχέση ανάμεσα στο κράτος και στα άτομα. Στις διατάξεις των άρθρων 4-25 του Συντάγματος οργανώνεται η κρατική εξουσία, προασπίζοντας έτσι το δημοκρατικό πολίτευμα και την εύρυθμη λειτουργία του κράτους. Απαραίτητες ρυθμίσεις προς αυτή την κατεύθυνση είναι εκείνες που κατοχυρώνουν τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών αναγνωρίζει ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο, αποτελώντας έτσι κοινό υπόδειγμα για όλους τους λαούς και όλα τα έθνη. Για την εξασφάλιση της νομικής δεσμευτικότητας του κειμένου της Διακήρυξης, κρίθηκε επιτακτική ανάγκη η ίδρυση του συμβουλίου της Ευρώπης, όπου υπογράφηκε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατοχυρώνοντας τόσο τα ουσιαστικά δικαιώματα, όσο και τη δυνατότητα προσφυγής του ατόμου στο δικαιοδοτικό της μηχανισμό, που είναι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Όσον αφορά τη χώρα μας, σύμφωνα με το αρ. 28 §1Σ, η ΕΣΔΑ από την «κύρωσή της με νόμο και τη θέση της σε ισχύ, αποκτά τυπική δύναμη υπέρτερη κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου», προσδίδοντάς της έτσι έναν υπερνομοθετικό χαρακτήρα¹.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και β) Κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα είναι συνήθως αυτά που περιορίζουν τις εξουσίες του κράτους, ενώ η κατοχύρωση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων θεωρείται υποχρέωση του κράτους².

Φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι όσοι έχουν ικανότητα δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 34 και 61 ΑΚ. Πρόκειται δηλαδή για τα φυσικά αλλά και τα νομικά πρόσωπα. Η ανθρώπινη αξία οριοθετεί την έννοια της προσωπικότητας και

¹ Χρυσόγονος Κ., Η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εθνική έννομη τάξη– Οι ελληνικές δυσχέρειες προσαρμογής στην ευρωπαϊκή δημόσια τάξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2001 σελ. 199.

² Γεώργιος Ι. Πλαγιαννάκος, Δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, ΕλλΔνη 1966, σελ.108

της προσδίδει περιεχόμενο, ενώ η προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητα περιλαμβάνει όλα τα αγαθά τα οποία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με το άτομο³.

³ Δημητρόπουλος Α. (2008). Συνταγματικά Δικαιώματα, ειδικό μέρος, μητρικά δικαιώματα, Αθήνα: Σάκκουλα σελ. 252-254

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

1.1. Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στη διεθνή έννομη τάξη

1.1.1 Η Παγκόσμια Διακήρυξη δικαιωμάτων του ανθρώπου

1.1.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

1.1.3. Η ΕΣΔΑ και η εσωτερική ελληνική έννομη τάξη

1.1.4 Το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

1.2 Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο

1.2.1 Οι ιδρυτικές Συνθήκες

1.2.2 Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων

1.2.3. Η ενσωμάτωση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στη Συνθήκη της Λισαβόνας

1.3. Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στα ελληνικά Συντάγματα

1.1 Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στη διεθνή έννομη τάξη

1.1.1 Η Παγκόσμια Διακήρυξη δικαιωμάτων του ανθρώπου

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τις φρικαλέες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκειά του από τα ολοκληρωτικά καθεστάτα, αρχίζει να γίνεται επιτακτική ανάγκη η προστασία του ανθρώπου, η οποία αποτελεί πολύ σημαντική υπόθεση για να αφηθεί αποκλειστικά στα εθνικά κράτη. Έτσι στις 10 Δεκεμβρίου του 1948, οι εκπρόσωποι 48 λαών συνέρχονται για να θέσουν το θεμέλιο λίθο μιας διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, μέσω της *Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Το προοίμιο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών⁴ διακηρύσσει ότι «η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρωπίνης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο». Στο άρθρο 6 αναφέρεται ότι «καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα

⁴ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα Υιοθετήθηκε με την από 10.12.1948 υπ' αριθμ. 217 Α(III) απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών
Κείμενο: UN Document A/810, p. 71 (1948)

στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας». Η Διακήρυξη εστιάζεται κυρίως στις ατομικές και πολιτικές ελευθερίες, ενώ οι περισσότερες διατάξεις οικονομικού και κοινωνικού περιεχομένου είναι χαλαρές, ασαφείς και προσλαμβάνουν έναν μάλλον προγραμματικό χαρακτήρα⁵.

1.1.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Τόσο η αμφισβήτηση της νομικής δεσμευτικότητας του κειμένου της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσο και ο ανεπαρκής διεθνής μηχανισμός για την εξασφάλιση της τήρησής του, οδήγησαν γρήγορα στην ανάγκη ίδρυσης του συμβουλίου της Ευρώπης, όπου υπογράφηκε η *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (ΕΣΔΑ) στις 4 Δεκεμβρίου 1950, στο προοίμιο της οποίας γίνεται μνεία στην Οικουμενική Διακήρυξη και στα δικαιώματα που περιλαμβάνονται σ' αυτή. Πρόκειται ωστόσο, για ένα κείμενο σαφώς πιο συντηρητικό ως προς τα ουσιαστικά δικαιώματα που κατοχυρώνει. Αν και αναφέρει σε γενικές γραμμές τον κατάλογο των κλασικών ατομικών δικαιωμάτων της Οικουμενικής διακήρυξης, σημαντικός αριθμός κοινωνικών κυρίως δικαιωμάτων αυτής, δεν περιλαμβάνεται στο δίκαιο της Σύμβασης.

Η καινοτομία που εισάγει η ΕΣΔΑ, έγκειται – πέρα από την κατοχύρωση των ουσιαστικών δικαιωμάτων - στη δυνατότητα του ατόμου να προσφεύγει στο δικαιοδοτικό της μηχανισμό. Έτσι θεσμοθετήθηκε το *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)*, το οποίο καθίσταται αρμόδιο να εξετάζει διακρατικές αλλά και ατομικές προσφυγές κατά συμβαλλομένων κρατών, για παραβίαση της Σύμβασης ή των επικυρωμένων από αυτή Πρωτοκόλλων. Το συμβαλλόμενο κράτος έχει την υποχρέωση να συμμορφώνεται με τυχόν καταδικαστική εις βάρος του απόφαση, να τερματίζει άμεσα την παραβίαση και να αποκαθιστά τη ζημία στο παθόντα. Η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει κάνει μέχρι σήμερα σημαντικά βήματα, με σκοπό την κατοχύρωση μιας πραγματικής διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω μιας δυναμικής ανάπτυξης του κανονιστικού περιεχομένου των διατάξεων της ΕΣΔΑ⁶.

⁵ Βλ. Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Αθήνα: Εστία Μέρος II: Προστασία στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών σελ.73

⁶ Βλ. Ξενοφών Α. Γιαταγάνας, *Η ενσωμάτωση του ΧΘΔΕΕ στις Συνθήκες*, εκδόσεις Σάκκουλα 2003, σελ. 13

1.1.3 Το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

Σε διεθνές επίπεδο σημαίνουσα βαρύτητα έχει το *Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)*, το οποίο ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 16/12/1966 και το οποίο κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν.2462/1997. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι με βάση το αρ.2 του *πρώτου Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του ΔΣΑΠΔ* (κυρώθηκε επίσης με το ν.2462/1997), κάθε άτομο που ισχυρίζεται ότι είναι θύμα παραβίασης κατοχυρωμένων από το ΔΣΑΠΔ δικαιωμάτων, αφού εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα, έχει δικαίωμα να υποβάλλει γραπτή αναφορά στην Επιτροπή του Συμφώνου, προκειμένου να διαπιστωθεί η παραβίαση από την Επιτροπή. Το θέμα δημοσιεύεται στην ετήσια έκθεση. Η νομολογία αυτής της εν λόγω Επιτροπής αποτελεί πολλές φορές σημείο αναφοράς για την εφαρμογή του Συμφώνου στην εσωτερική έννομη τάξη των συμβαλλόμενων κρατών⁷.

1.2 Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο

1.2.1 Οι ιδρυτικές Συνθήκες

Σε *Ευρωπαϊκό κοινοτικό επίπεδο*, οι ιδρυτικές συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων χαρακτηρίζονται ως Σύνταγμα που ρυθμίζει την κοινοτική έννομη τάξη. Ωστόσο, δεν περιλαμβάνονται σε αυτές διατάξεις που αφορούν στην προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως συμβαίνει με τα εθνικά Συντάγματα. Κυρίαρχη άποψη ήταν πως τα θεμελιώδη δικαιώματα θα εξακολουθούσαν να προστατεύονται μέσω των εθνικών και των διεθνών αρμόδιων οργάνων. Εξάλλου, η Κοινότητα δεν αποτελεί κράτος με καθολικές εξουσίες, αλλά πρόκειται για έναν οργανισμό με οικονομικούς κυρίως σκοπούς. Ως εκ τούτου, δεν κρίθηκε σκόπιμο να περιληφθούν διατάξεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρόλα αυτά, στη *Συνθήκη της ΕΟΚ* περιλαμβάνονται διατάξεις που προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών των κρατών-μελών τα οποία, αν και αναφέρονται σε θέματα οικονομικής φύσεως, εντούτοις αποτελούν θεμελιώδη δικαιώματα για κάθε πολίτη και εμπίπτουν σε τομείς όπου η διεθνής προστασία είναι ακόμη περιορισμένη. Τέτοιες διατάξεις είναι εκείνες που αναφέρονται στην αρχή της μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας, στις τέσσερις ελευθερίες κυκλοφορίας (εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, κεφαλαίων), αλλά και στις διατάξεις για την επαγγελματική κατάρτιση, την

⁷ Βλ. Ρούκουνας, 1995, σελ.92

κοινωνική ασφάλιση, το ωράριο εργασίας, τη συνδικαλιστική ελευθερία, των συλλογικών διαπραγματεύσεων και την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων⁸.

Εξαιτίας ακριβώς αυτής της έλλειψης ρητών διατάξεων περί ατομικών δικαιωμάτων στην ιδρυτική συνθήκη της ΕΟΚ, σημαντικό βάρος έπεσε στη νομολογία του ΔΕΚ. Συνήθης πρακτική του δικαστηρίου, κατά τις δεκαετίες 50 και 60, ήταν η απόρριψη κάθε ισχυρισμού περί παραβίασης ατομικών δικαιωμάτων, θεωρώντας ότι η προστασία αυτή αφορούσε τα ατομικά δικαιώματα που ήταν κατοχυρωμένα στα Συντάγματα κάθε κράτους-μέλους, με απώτερο στόχο την προστασία της ενότητας του κοινοτικού δικαίου.

Ωστόσο, σε χώρες όπως η Γερμανία και η Ιταλία, αμφισβητήθηκε η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εγείροντας σοβαρές ανησυχίες για το πώς τελικά θα διασφαλιστούν τα θεμελιώδη δικαιώματα, δεδομένης της παράλειψης των οργάνων της Κοινότητας. Ως ελ τούτου, στο τέλος της δεκαετίας του 60, το δικαστήριο δέχτηκε ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου κατοχυρώνονται στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου και επίσης, ότι η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να διασφαλίζεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών καθώς και από τις διεθνείς συνθήκες που έχουν υπογράψει και επικυρώσει τα κράτη-μέλη. Οι συνθήκες αυτές, στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου, μπορούν να προσφέρουν καθοδηγητικές γραμμές για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁹.

1.2.2 Ο Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων

Στο άρθρο *ΣΤ΄ παρ.2* της Συνθήκης για την Ε.Ε. υπάρχει ρητή ενσωμάτωση της ΕΣΔΑ, αναφέροντας ότι *«η Συνθήκη σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών ως γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου»*. Ωστόσο, η Ε.Ε δεν προσχώρησε στην ΕΣΔΑ, καθώς δεν υπάρχει το κατάλληλο νομικό υπόβαθρο της Συνθήκης, το οποίο να χορηγεί στα κοινοτικά όργανα εξουσία θέσπισης κανόνων στο τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν ουσιώδη μεταβολή του ισχύοντος κοινοτικού

⁸ Κρουσταλλάκης Ε., (1981). Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα πλαίσια της κοινοτικής έννομης τάξεως, ΕΕργΔ, σελ. 323-324

⁹ Δαγτόγλου, Π. (2005). Συνταγματικό δίκαιο : Ατομικά δικαιώματα 2η έκδ. - Αθήνα: Σάκκουλα σελ.60

καθεστώτος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και κατ' επέκταση τροποποίηση της Συνθήκης. Έτσι, ενώ η ιδέα της προσχωρήσεως φαίνεται να απομακρύνεται, στην διακυβερνητική διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στη Νίκαια της Γαλλίας το Δεκέμβριο του 2000, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή διακήρυξαν πανηγυρικά τον *Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Πρόκειται για ένα κείμενο με 54 άρθρα που περιλαμβάνει έναν κατάλογο με τα κυριότερα θεμελιώδη δικαιώματα, τα οποία κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών, δημιουργώντας έτσι ένα σαφές και ασφαλές δίκαιο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Παρόλο που ο Χάρτης δεν έχει τυπικά αποκτήσει ακόμη δεσμευτική ισχύ, δεν υστερεί ως προς τη νομική σημασία, ενώ παράλληλα σηματοδοτεί την προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καθιέρωση ενός αυτοτελούς συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στα πλαίσια της κοινοτικής εννόμου τάξεως. Εξάλλου, το *Σχέδιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος*, ενσωματώνει το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προβλέποντας ότι η « Ένωση βασίζεται στις αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»¹⁰.

1.2.3. Η ενσωμάτωση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στη Συνθήκη της Λισαβόνας

Ως συνταγματικό σχέδιο η Συνθήκη της Λισαβόνας ξεκίνησε στα τέλη του 2001 το οποίο προωθήθηκε το 2002 και 2003 από την Ευρωπαϊκή Συνέλευση, στο πλαίσιο της οποίας εκπονήθηκε το σχέδιο της Συνθήκης για τη θέσπιση της Συνταγματικής Συνθήκης της Ε.Ε. Η Συνθήκη κυρώθηκε από όλα τα κράτη μέλη την 17η Δεκεμβρίου 2007.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο η Ένωση ασκεί τις υφιστάμενες αρμοδιότητές της, εξασφαλίζοντας υψηλότερο επίπεδο κοινοβουλευτικού ελέγχου και δημοκρατικής λογοδοσίας, ενώ εκφράζει τις τρεις θεμελιώδεις αρχές της δημοκρατικής ισότητας, της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της συμμετοχικής δημοκρατίας. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρόλο που δεν ενσωματώνεται απευθείας στη Συνθήκη της

¹⁰ Γιαταγάνας, σελ. 71 επ

Λισαβόνας, ωστόσο αποκτά νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα μέσω του άρθρου 6 παράγραφος 1 ΣΕΕ, που προσδίδει στον Χάρτη την ίδια νομική αξία με τις Συνθήκες: «Η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη, ο οποίος έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες».

Επιπλέον, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 6, η Ένωση προσχωρεί στην ΕΣΔΑ, ενώ στην παράγραφο 3 τονίζεται ότι «τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελούν μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης»¹¹.

1.2.4 Κοινοτικό δίκαιο και εσωτερική ελληνική έννομη τάξη

Σύμφωνα με το αρ. 28 §1Σ, η ΕΣΔΑ από την «κύρωσή της με νόμο και τη θέση της σε ισχύ, αποκτά τυπική δύναμη υπέρτερη κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου». Πολλές φορές οι διατάξεις της ΕΣΔΑ ανάγονται σε αυτοτελή ερμηνευτικά κριτήρια από τα ελληνικά δικαστήρια, προβαίνοντας έτσι σε μία σύμφωνη με την ΕΣΔΑ ερμηνεία του νόμου. Όσον αφορά την άμεση εφαρμογή των διατάξεων της ΕΣΔΑ στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών, γίνεται δεκτό ότι ως κρατικές προσβολές των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ θεωρούνται και αυτές που προέρχονται από ιδιώτες και οι οποίες θα μπορούσαν να αποφευχθούν με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων εκ μέρους του υπεύθυνου κράτους.

Κατά τη νομολογία, οι κυρωμένες με νόμο διεθνείς συμβάσεις είναι ιεραρχικά υποδεέστερες του Συντάγματος, επομένως η ΕΣΔΑ δεν υπερέχει του Συντάγματος. Στην περίπτωση όμως που πρόκειται για μία διεθνή Σύμβαση που αφορά τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι παραδοχές της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας περί υπερνομοθετικής μεν, αλλά υποσυνταγματικής δε ισχύος των διεθνών συνθηκών, δεν ευσταθούν. Εξάλλου, εάν κάθε κράτος-μέλος επικαλείτο σε εθνικές του διατάξεις, έστω και συνταγματικού επιπέδου, προκειμένου να αρνηθεί την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του, τότε θα μπορούσε να καταρρεύσει ολόκληρο το οικοδόμημα της ΕΣΔΑ. Έτσι, η προσπάθεια γεφύρωσης της αντίθεσης μεταξύ της ΕΣΔΑ και του Συντάγματος μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ερμηνευτικής εναρμόνισής τους (σύμφωνης με την ΕΣΔΑ ερμηνεία του Συντάγματος)¹².

¹¹ Συνθήκη της Λισαβόνας, 2007 σελ.13

¹² Γιαταγάνας Ξ. 2003, σελ.66-67

Μία τέτοια ερμηνευτική εναρμόνιση βρίσκει εφαρμογή στο αρ.25§1Σ, με την υποχρέωση των κρατικών οργάνων να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η σκόπιμη χρησιμοποίηση του όρου «δικαιώματα του ανθρώπου», αντί των όρων «συνταγματικά δικαιώματα» ή «ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», υποδηλώνει ότι ο συνταγματικός νομοθέτης εκλαμβάνει τα ανθρώπινα δικαιώματα ανεξάρτητα από τη συνταγματική ή συμβατική τους προέλευση. Εξάλλου, το γεγονός άλλωστε ότι η Ελλάδα από το 1985 υιοθέτησε το αρ.34 της ΕΣΔΑ για την ατομική προσφυγή, δείχνει τη σημασία που αποδίδει η χώρα μας στην εν λόγω σύμβαση.

Στην πράξη, ωστόσο, η προσαρμογή της ελληνικής έννομης τάξης στην ΕΣΔΑ, αποδεικνύεται συχνά ελλιπής. Στα Ελληνικά δικαστήρια παρατηρείται συχνά το φαινόμενο να αγνοούν τη νομολογία του ΕΔΔΑ και να αντιμετωπίζουν τόσο την ΕΣΔΑ όσο και άλλες σχετικές συμβάσεις ως κείμενα εσωτερικού δικαίου, που υπόκεινται στην αποκλειστική ερμηνευτική αρμοδιότητα του δικαστή. Το γεγονός αυτό, αντιτίθεται στο αρ. 32 §1 της ΕΣΔΑ, το οποίο καθιερώνει τη δικαιοδοσία του ΕΔΔΑ για όλα τα ερμηνευτικά θέματα, υποχρεώνοντας έτσι τα εθνικά δικαστήρια να λαμβάνουν υπόψη τους τη νομολογία του ΕΔΔΑ¹³.

Όσον αφορά το ζήτημα της «τριτενέργειας» των ατομικών δικαιωμάτων που έχουν κατοχυρωθεί από το κοινοτικό δίκαιο, το ΔΕΚ δέχεται ότι τα ατομικά δικαιώματα προστατεύονται όχι μόνο έναντι των κοινοτικών και εθνικών οργάνων, αλλά και έναντι των ιδιωτών. Διευκρινίζει μάλιστα, ότι οι στόχοι της Συνθήκης θα διακυβεύονταν εάν οι διατάξεις για τα ατομικά δικαιώματα μπορούσαν να καταστρατηγηθούν από φυσικά και νομικά πρόσωπα που συνάπτουν ιδιωτικές σχέσεις. Στην εσωτερική ελληνική έννομη τάξη, η υπεροχή του δικαίου της Ένωσης και των Κοινοτήτων είναι αδιαμφισβήτητη έναντι των τυπικών νόμων και των κανονιστικών πράξεων της διοίκησης. καθώς τα ελληνικά δικαστήρια σε περίπτωση σύγκρουσης εθνικού κανόνα δικαίου προς τις κοινοτικές διατάξεις προσφεύγουν στη **“σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο”** ερμηνεία του νόμου, στην περίπτωση που η υπερέχουσα κοινοτική διάταξη έχει άμεση εφαρμογή, ή απευθύνουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) σχετικά με την ερμηνεία της επίμαχης διάταξης. Ένας άλλος τρόπος που το κοινοτικό δίκαιο επιδρά στο εθνικό μας δίκαιο και μάλιστα στο ιδιωτικό, είναι διαμέσου των γενικών ρητρών

¹³ Χρυσόγονος Κ. (2001). Η ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην εθνική έννομη τάξη, σελ.23

του ΑΚ (*έμμεση τριτενέργεια*). Σ' αυτή την περίπτωση, ο εθνικός δικαστής, προκειμένου να συγκεκριμενοποιήσει το περιεχόμενο των γενικών ρητρών και των αόριστων νομικών εννοιών, λαμβάνει υπόψη του τις αξιολογήσεις που είναι αποτυπωμένες σε κανόνες του πρωτογενούς αλλά και του παραγώγου κοινοτικού δικαίου, ανεξάρτητα από το αν οι κανόνες αυτοί έχουν άμεση εφαρμογή στο εσωτερικό μας δίκαιο¹⁴.

1.3. Η Κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στα ελληνικά Συντάγματα

Είναι γεγονός, ότι σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα, η κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων υπήρξε προτεραιότητα. Από την επαναστατική περίοδο, τα κείμενα του απελευθερωτικού αγώνα είναι σαφώς επηρεασμένα από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, όπως αυτές εκφράστηκαν μέσα από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη. Στο προεπαναστατικό σχέδιο Συντάγματος του Ρήγα Φεραίου, με τίτλο *«Νέα Πολιτική Διοίκηση»*, αναφέρεται η προστασία των *«φυσικών δικαίων του Ανθρώπου»*, στην οποία αφιερώνονται 35 άρθρα.

Το πρώτο Σύνταγμα της ελεύθερης Ελλάδας, το Σύνταγμα της Επιδάουρου που ψηφίστηκε από την Α' Εθνοσυνέλευση την 1^η Ιανουαρίου του 1822, γνωστό ως *«Προσωρινό Πολίτευμα της Επιδάουρου»*, περιελάμβανε ιδιαίτερο τμήμα *«Περί των Γενικών Δικαιωμάτων των κατοίκων της Επικρατείας της Ελλάδος»*, και προέβλεπε την ισονομία και την προστασία της ιδιοκτησίας και της προσωπικής ασφάλειας. Το *Σύνταγμα του Άστρους* που ψηφίστηκε στο Άστρος Κυνουρίας στις 29 Μαρτίου 1823, περιελάμβανε επίσης ιδιαίτερο κεφάλαιο με τίτλο *«Περί των Πολιτικών Δικαιωμάτων των Ελλήνων»*, το οποίο παρείχε πληρέστερη συνταγματική προστασία, κατοχυρώνοντας την ισότητα ελλήνων και αλλοδαπών και προστατεύοντας την ιδιοκτησία, την τιμή και ασφάλεια όλων των ανθρώπων. Προστατεύεται επίσης η ελευθερία της σκέψης και έκφρασης των πεποιθήσεων, καθώς και η ελευθερία του τύπου. Επιπλέον, γίνεται ρητή αναφορά στην ελευθερία όλων των ανθρώπων: *«Εις την ελληνικήν επικράτειαν ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος, αργυρώνητος δε παντός γένους και πάσης θρησκείας, άμα πατήσας το Ελληνικόν έδαφος, είναι ελεύθερος και από τον δεσπότην αυτού ακαταζήτητος»*. Κατοχύρωση των Συνταγματικών δικαιωμάτων προέβλεπε και το *Σύνταγμα της Τροιζήνας* που ψηφίστηκε την 1^η Μαΐου 1827 από την Γ' Εθνοσυνέλευση. Χαρακτηρίζεται δε, ως το

¹⁴ Μάνεσης, 1982. σελ.12

πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό Σύνταγμα για την εποχή του, καθώς περιλαμβάνει ιδιαίτερο κεφάλαιο με τίτλο «*Δημόσιον Δίκαιον των Ελλήνων*», το οποίο διευρύνει την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων¹⁵.

Ακολουθεί το *Σύνταγμα του 1844* που περιελάμβανε διατάξεις σχετικές με το τρίπτυχο ελευθερία-ισότητα-ιδιοκτησία, ενώ το *Σύνταγμα του 1864* καθιερώνει για πρώτη φορά το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και του συνέρχεσθαι. Με το *Σύνταγμα του 1911*, αν και δεν καθιερώνεται κανένα νέο δικαίωμα, εντούτοις ενισχύονταν η προστασία άλλων, ενώ με το *Σύνταγμα του 1927* θεσπίστηκαν δύο νέα κοινωνικά δικαιώματα: η προστασία της εργασίας από το κράτος (αρ.22) και η προστασία του γάμου (αρ.24). Τέλος, το *Σύνταγμα του 1952*, ως απόρροια της εμφυλιοπολεμικής περιόδου, σηματοδοτεί μια οπισθοδρόμηση στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, περιστέλλοντας την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και την ελευθερία της έκφρασης και του τύπου.

Στο ισχύον *Σύνταγμα του 1975* καθιερώνεται ένας πληρέστερος κατάλογος ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων σε σχέση με όλα τα προηγούμενα. Η αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986, δεν έθιξε ζητήματα συνταγματικών δικαιωμάτων, ωστόσο, μεταξύ των διατάξεων που εισήχθησαν για πρώτη φορά, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι διατάξεις των άρθρων 2§1Σ για το σεβασμό και τη προστασία της ανθρώπινης αξίας, και 5§1Σ για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, επήλθαν ευρείας έκτασης μεταβολές και προσθήκες στο κατάλογο των Συνταγματικών δικαιωμάτων, με σημαντικότερα τα νέα άρθρα 5Α που αφορά στο δικαίωμα στην πληροφόρηση και 9Α που αφορά στην προστασία των προσωπικών δεδομένων. Καθιερώνεται συνταγματικά ο θεσμός του Συνηγόρου του Πολίτη που προβλέπεται στο αρ.103§9 Σ και ο οποίος εισήχθη για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία με το ν.2477/1997. Επιπλέον, σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ίδρυση της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με το ν.2667/1998. Πρόκειται για συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας σε θέματα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο δημοσιεύει σχετικές εκθέσεις¹⁶.

¹⁵ Αλιβιζάτος Ν. (1981). Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, 1821-1941 (Τεύχος α'): Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων. Αθήνα: Σάκκουλας σ. 29

¹⁶ Πετρίδης Π, (1992). Πολιτικές Δυνάμεις και Συνταγματικοί Θεσμοί στη Νεώτερη Ελλάδα (1844-1940). Αθήνα: Σάκκουλα σελ.20-23, 51-53, 94-96, 160-163

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1. Η αξία του ανθρώπου ως συνταγματική αρχή (άρθρο 2 § 1 Σ)

2.2 Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας ως εξειδίκευση της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 5 § 1 Σ)

2.3. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα (άρθρο 57 ΑΚ)

2.3.1. Η σχέση μεταξύ δικαιώματος την προσωπικότητα και ηθικού δικαιώματος

2.4. Η έννοια της προσωπικότητας

2.5. Περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας

- Σωματικά αγαθά
- Ψυχικά αγαθά
- Η τιμή
- Η ελευθερία
- Η σφαίρα του απορρήτου
- Η εικόνα του προσώπου
- Το άσυλο της κατοικίας
- Προϊόντα διανοίας

2.6. Η φύση του δικαιώματος στην προσωπικότητα

- α) εξουσιαστικό και απόλυτο
- β) προσωπικό και όχι περιουσιακό
- γ) προσωποπαγές

2.7. Φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας

2.1. Η αξία του ανθρώπου ως συνταγματική αρχή (άρθρο 2 § 1 Σ)

Σύμφωνα με τον ορισμό του Α. Δημητρόπουλου (2008), ανθρώπινη αξία είναι «το σύνολο των γενικών υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων

του ανθρώπινου γένους»¹⁷. Στην πρώτη παράγραφο του δεύτερου άρθρου του Συντάγματος (1975), ορίζεται ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Πρόκειται για την ανώτατη αρχή που αποτελεί δημοκρατικό θεμέλιο και από την οποία προκύπτει το δικαίωμα ανθρώπινης αξίας του κάθε πολίτη. Συνιστά το ύψιστο αγαθό και την κατευθυντήρια αρχή του κοινωνικού ανθρωπισμού. Η συγκεκριμένη διάταξη περιλαμβάνεται στο Τμήμα του Συντάγματος με τίτλο «Μορφή του Πολιτεύματος» και επομένως χαρακτηρίζει το δημοκρατικό πολίτευμα της χώρας, ως ανθρωποκεντρικό, καθιστώντας την αξία του ανθρώπου ως θεμέλιο λίθο του νομοθετικού οικοδομήματος. Σε πλήρη συνέπεια με τα ανωτέρω, και αντιλαμβανόμενος την αξία του ανθρώπου ως θεμελιώδη αρχή, ο συνταγματικός νομοθέτης, εντάσσει τη συγκεκριμένη διάταξη σε εκείνες που δεν υπόκεινται ούτε σε αναθεώρηση, ούτε σε αναστολή (άρθρο 48 Σ). Το περιεχόμενο της αρχής έγκειται στην αναγνώριση του ανθρώπου από το δίκαιο ως «υποκείμενο δικαίου», μη επιτρέποντας τον υποβιβασμό του κάθε ανθρώπου σε αντικείμενο, δηλαδή σε απλό και αντικαταστατό μέσο για την επιδίωξη οποιουδήποτε σκοπού. Αντιθέτως, το δίκαιο θα πρέπει να αποτελεί το μέσο για την ολοκλήρωση της ανθρώπινης αξίας¹⁸.

Η αξία του ανθρώπου, ενώ συμπεριλαμβάνει και την έννοια της αξιοπρέπειας, είναι έννοια ευρύτερη και απαρτίζεται από το σύνολο των χαρακτηριστικών εκείνων που διακρίνουν τον άνθρωπο από κάθε άλλο ον, ενώ εμπεριέχει το σύνολο των επιμέρους αξιών που απαρτίζουν την ουσία του ανθρώπου, δηλαδή τα φυσικά, πνευματικά, ηθικά και κοινωνικά γνωρίσματα που απαρτίζουν την προσωπικότητά του. Είναι μια «υπεργενική» αρχή η οποία έχει διπλή κατεύθυνση και απευθύνεται και προς το κράτος και προς τους ιδιώτες. Δεδομένης της γενικότητάς της, η διάταξη εφαρμόζεται συμπληρωματικά ή επικουρικά έναντι των ειδικών διατάξεων, σε κάθε περίπτωση που δεν καλύπτεται από τις ειδικές συνταγματικές διατάξεις. Η αξία του ανθρώπου αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα της προσωπικότητάς του και ταυτόχρονα το ακραίο όριο οποιουδήποτε περιορισμού ατομικού δικαιώματος του, και σ' αυτό ακριβώς έγκειται η δυνατότητα εφαρμογής

¹⁷ Δημητρόπουλος, 2008 σελ. 252-254

¹⁸ Δαγτόγλου, 2005 σελ.53

της διάταξης στις περιπτώσεις που δεν εντάσσονται σε άλλη συνταγματική ρύθμιση¹⁹.

2.2 Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας ως εξειδίκευση της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 5 § 1 Σ)

Η ανθρώπινη αξία οριοθετεί την έννοια της προσωπικότητας και της προσδίδει περιεχόμενο. Η υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας του ανθρώπου θεμελιώνεται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, με αποτέλεσμα το δικαίωμα στην προσωπικότητα να περιλαμβάνει το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Δεδομένου ότι η αξία του ανθρώπου αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του συνταγματικού δικαίου, κάθε κανόνας δικαίου εξειδικεύει και υπηρετεί την αρχή αυτή. Επομένως, η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας, η οποία κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 5 § 1 Σ, αποτελεί, σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, εξειδίκευση της αξίας του ανθρώπου. Η προσωπικότητα, όπως αναφέρεται στην 5 § 1 Σ, χαρακτηρίζεται από το σύνολο των ικανοτήτων, ιδιοτήτων και καταστάσεων που απορρέουν από την υπόσταση του ανθρώπου ως ελλόγου και συνειδητού όντος και οι οποίες εξατομικεύουν τον κάθε άνθρωπο. Επομένως, ως ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας, νοείται η δυνατότητα του κάθε ανθρώπου να ενεργεί βάσει των ικανοτήτων και ιδιοτήτων του χωρίς δεσμεύσεις, και να «πραγματώνει την κατά αυτόν ολοκλήρωση της σωματικής, πνευματικής, ηθικής και κοινωνικής υποστάσεώς του, δηλαδή να αυτοδιαμορφώνει την προσωπικότητά του, χωρίς να εμποδίζεται από τα κρατικά όργανα»²⁰.

Ως εκ τούτου, η διάταξη κατοχυρώνει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και του αυτοπροσδιορισμού του ανθρώπου, προϋποθέτοντας βέβαια την έννοια της προσπάθειας του ατόμου για το ίδιο το άτομο και σε καμιά περίπτωση τη δυνατότητα άσκησης εξουσίας έναντι άλλων προσώπων για τον καθορισμό της δικής τους προσωπικότητας.

Αδιαμφισβήτητα, καθιερώνεται η αρνητική υποχρέωση της Πολιτείας για ανοχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, αλλά παράλληλα εγκαθιδρύεται και η θετική κρατική υποχρέωση, που συνίσταται στην παροχή των αναγκαίων μέσων που συμβάλλουν στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

¹⁹ Κωνσταντινίδης, Κ. (1987). Ποινικό Δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αθήνα: Σάκκουλα σελ. 85-86

²⁰ Παραράς Π., (1999). Σύνταγμα 1975 – CORPUS III, ΕΜΗΝ. ΑΡΘΡ. 81-92. Αθήνα: Σάκκουλα σελ. 221

Παρόλο που από τη γραμματική διατύπωση της 5 § 1 Σ δεν προκύπτει και δεν καθιερώνεται ευθέως η θετική υποχρέωση της Πολιτείας, ωστόσο δεν νοείται πλήρης ελευθερία της ανάπτυξης της προσωπικότητας, εάν δεν εξασφαλίζεται στο ελάχιστο η δυνατότητα για ανάπτυξη της προσωπικότητας^{21,22}.

Από την άλλη, η αχαλίνωτη ελευθερία της εξέλιξης και διαμόρφωσης της προσωπικότητας του καθενός, ενέχει τον κίνδυνο της εμφάνισης ακραίων συμπεριφορών με δυσμενείς συνέπειες τόσο για το κοινωνικό σύνολο όσο και για το δημοκρατικό πολίτευμα. Για την αποφυγή τέτοιων φαινομένων, ο Συνταγματικός νομοθέτης προέβλεψε και έθεσε ως όρια για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, τη μη προσβολή των δικαιωμάτων των άλλων, τη μη παραβίαση του Συντάγματος και τη μη παραβίαση των χρηστών ηθών. Ως δικαιώματα των άλλων, εννοούνται όλα τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα, αλλά και κάθε άλλο δικαίωμα που απορρέει από τους σύμφωνους με το Σύνταγμα νόμους και τις συμβάσεις, με την προϋπόθεση ότι σκοπός θέσπισής τους, δεν είναι ο περιορισμός της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας συγκεκριμένου προσώπου. Ένας άλλος περιορισμός της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, αποτελεί η απαγόρευση παραβίασης του Συντάγματος, δηλαδή των «θεσμικών» διατάξεων και των γενικών αρχών, δεδομένου ότι οι διατάξεις που αφορούν τα ατομικά δικαιώματα, εντάσσονται στον περιορισμό των «δικαιωμάτων των άλλων». Όρια στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, εκτός του Συντάγματος, τίθενται και από κάθε νόμο που έχει θεσπιστεί, ουσιαστικά και τυπικά, σύμφωνα με το Σύνταγμα. Επιπλέον, τα χρηστά ήθη, καθώς δεν αποτελούν ένα «υπερσυνταγματικό» δίκαιο, δεν περιορίζουν ευθέως την ελευθερία του ατόμου, αλλά παρέχουν στο νομοθέτη τη δυνατότητα να επεμβαίνει και να επιβάλλει περιορισμούς για την προστασία τους.

Εξάλλου, η ρήτρα των χρηστών ηθών συνιστά επιφύλαξη του νόμου και ορίζει ότι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, δεν πρέπει να αντίκειται «στις επιταγές της επικρατούσας κοινωνικής και συναλλακτικής ηθικής και στις θεμελιώδεις ηθικές και οικονομικές αντιλήψεις του μέσης ηθικής κοινωνικού ανθρώπου και δεν πρέπει να οδηγεί σε καταφώρως άδικα και εντόνως αντικοινωνικά αποτελέσματα». Δεν περιορίζει η ίδια ευθέως την ελευθερία του ατόμου, καθώς δεν

²¹ Σκουρής Β., Βενιζέλος Ε., (1985). Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, Αθήνα, Κομοτηνή: Σάκκουλα, 1985 σελ 83

²² Σπυρόπουλος Φ., (2000). Το σύστημα των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων στο Σύνταγμα, σε: Σύμμεικτα Επαμεινώνδα Π. Σπηλιωτόπουλου σελ.6

πρόκειται για προσυνταγματικό ή για υπερσυνταγματικό δίκαιο, αλλά κυρίως αναφέρεται σε ηθικές αντιλήψεις που προσδιορίζουν οι εκάστοτε ισχύοντες (κυρίως ποινικοί) νόμοι, μέσα στα όρια του Συντάγματος. Επομένως η έννοια των χρηστών ηθών προσδιορίζεται κατά περίπτωση εμπειρικά, όχι βάσει της υποκειμενικής αντίληψης του δικαστή, αλλά με βάση τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις. Δεν μπορεί όμως, σε καμία περίπτωση η επίκληση των χρηστών ηθών να επιβάλλει εμμέσως πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, τα οποία δύναται να αλλοιώσουν την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του κάθε ατόμου. Επομένως, ενδεχόμενες αποκλίνουσες συμπεριφορές, ο οποίες όμως αφορούν στην ιδιωτική σφαίρα του ατόμου και δεν επηρεάζουν τη δημόσια ζωή, δεν αξιολογούνται υπό το πρίσμα των χρηστών ηθών, αλλά ούτε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο νομοθετικών περιορισμών, διατηρώντας έτσι σεβαστό το «δικαίωμα στη διαφορετικότητα»²³.

2.3. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα (άρθρο 57 ΑΚ)

Το άρθρο 57 ΑΚ αναφέρεται στο δικαίωμα στην προσωπικότητα, θέτοντας τις προϋποθέσεις για την προστασία της προσωπικότητας και ορίζοντας τις αξιώσεις του προσβληθέντος και των οικείων προσώπων αυτού, στην περίπτωση που ο προσβληθείς έχει αποβιώσει. Επομένως, κατά την 57 § 1 εδ. α' ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του, έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Η διάταξη συνιστά γενική ρήτρα και αποτελεί εξειδίκευση της αρχής της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 § 1 Σ), ενώ διατυπώνεται και η άποψη ότι αποτελεί συγκερασμό της αρχής της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 § 1 Σ) και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 § 1 Σ). Σε κάθε περίπτωση, τόσο η διάταξη του άρθρου 2 § 1 Σ, όσο και αυτή του άρθρου 5 § 1 Σ, τριτενεργούν²⁴ στις σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου, διαμέσου της 57 ΑΚ. Υποστηρίζεται ότι μετά τη συνταγματική καθιέρωση της αρχής της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 § 1 Σ), οι διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου που προστατεύουν την προσωπικότητα, πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ειδικές συνταγματικές επιταγές, το οποίο συνεπάγεται ότι η προστασία και ο σεβασμός της προσωπικότητας είναι πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας και επιπλέον, κρίνεται αντισυνταγματικός

²³ Χρυσόγονος Κ., (2002). Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα, 2η έκδ.: Νομική βιβλιοθήκη, σελ. 171-172

²⁴ Τριτενέργεια : προβληματική, βάσει της οποίας τίθεται το ερώτημα αν αποδέκτες των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι εκτός από τους φορείς δημόσιας εξουσίας, και οι ιδιώτες ή τρίτοι, δηλαδή τα άτομα, τα νομικά πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και άλλες κοινωνικές ομάδες.

κάθε νόμος που περιορίζει ή καταργεί την παρεχόμενη από τις διατάξεις του ΑΚ προστασία της προσωπικότητας²⁵.

Στον Αστικό Κώδικα δεν αποσαφηνίζεται ο ορισμός της προσωπικότητας, εναποθέτοντας το ρόλο αυτό στους εφαρμοστές του δικαίου. Κατά τη νομική θεωρία και νομολογία, ο όρος «προσωπικότητα» είναι ένα πλέγμα αγαθών τα οποία συνθέτουν την υπόσταση του προσώπου, έχουν άρρηκτη σχέση μ' αυτό, ενώ συγχρόνως προσδιορίζουν το άτομο, αλλά και ανήκουν σε αυτό, με το οποίο είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα. Τέλος έχει διατυπωθεί ότι η προσωπικότητα περιλαμβάνει το πλήθος των συντελεστών που συνθέτουν την ατομικότητα του προσώπου και οι οποίοι συνδέονται με την αξία του ανθρώπου και προσδιορίζουν την ταυτότητά του.

Η πολυφωνία και ποικιλία ορισμών είναι αναγκαία και αναπόφευκτη, καθώς συνάδει με την αφηρημένη και ταυτόχρονα σφαιρική προστασία της προσωπικότητας που εισάγει η 57 ΑΚ. Αντίθετα, κρίνεται νομοτεχνική σκοπιμότητα το αφηρημένο, μη σαφώς ορισμένο της προστασίας της προσωπικότητας, επιτρέποντας την προσέγγιση κατά περίπτωση και την ευελιξία για την ένταξη στην σκέπη της διάταξης νέων κάθε φορά προστατευόμενων αγαθών και προσβολών της προσωπικότητας, οι οποίες δεν ήταν εφικτό να προβλεφθούν από τον νομοθέτη. Χαρακτηριστικές νέες μορφές προσβολών, που δεν θα μπορούσαν να προβλεφτούν και να συμπεριληφθούν στη σύνταξη του Αστικού Κώδικα, είναι εκείνες που σχετίζονται με τον κυβερνοχώρο, ενώ μια νέα έκφανση της προσωπικότητας αναδύθηκε εξαιτίας των εξελίξεων της γενετικής και της βιοτεχνολογίας, και αφορά στο δικαίωμα του προσώπου να διαθέσει το σώμα του όπως επιθυμεί, προκειμένου να δημιουργήσει οικογένεια. Επομένως, η ευρεία διατύπωση της έννοιας της προσωπικότητας, εφοπλίζει τη διάταξη με την απαιτούμενη δυναμική και ευελιξία, επιτρέποντάς της να συμβαδίζει με τις εκάστοτε κοινωνικές, ηθικές και τεχνολογικές συνθήκες²⁶.

2.3.1.Η σχέση μεταξύ δικαιώματος στην προσωπικότητα και ηθικού δικαιώματος

Η σχέση μεταξύ δικαιώματος στην προσωπικότητα και ηθικού δικαιώματος συνδέεται με τη νομική φύση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και αποτελεί αντικείμενο θεωρητικών αμφισβητήσεων. Σύμφωνα με τη μια άποψη, το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση του δικαιώματος στην

²⁵ Γεώργιος Ι. Πλαγιαννάκος, Δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, ΕλλΔνη 1966, σελ.108

²⁶ Δαγτόγλου 2005, σελ. 1145.

προσωπικότητα που προστατεύεται από το άρθρο 57 ΑΚ και έχει ως απώτερο σκοπό την περιφρούρηση της προσωπικότητας του δημιουργού και όχι ειδικότερη εξουσία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Βασίζεται δε, στην αντίληψη ότι το έργο αντανακλά την προσωπικότητα του δημιουργού. Η άλλη άποψη αποσυνδέει το ηθικό δικαίωμα από το δικαίωμα της προσωπικότητας. Στηρίζεται δε στο γεγονός ότι ο ν. 2121/1993 αναγνωρίζει ότι το ηθικό δικαίωμα αποτελεί στοιχείο της πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά και γιατί τα δύο δικαιώματα έχουν διαφορετικό πεδίο εφαρμογής.

Συγκεκριμένα, το δικαίωμα της προσωπικότητας συνδέεται με ορισμένο πρόσωπο, ενώ το ηθικό δικαίωμα συνδέεται με ορισμένο έργο. Ως εκ τούτου, απορρέουν τόσα ηθικά δικαιώματα όσα και τα έργα του δημιουργού. Επιπλέον, ενώ το αντικείμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι το πρόσωπο του δημιουργού, ανεξάρτητα από την ύπαρξη του έργου, στην περίπτωση του ηθικού δικαιώματος αντικείμενο είναι ο δεσμός του δημιουργού προς το συγκεκριμένο έργο. Η άποψη αυτή ισχυροποιείται νομοθετικά με τη διατύπωση του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 2121/1993 όπου το ηθικό δικαίωμα χειραφετείται και αποκτά αυτονομία, ενώ θεσπίζεται ως ένα από τα στοιχεία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η χειραφέτηση αυτή, επιτρέπει να περιέρχεται το ηθικό δικαίωμα στους κληρονόμους για 70 χρόνια μετά το θάνατο του δημιουργού του (άρθρο 12 παρ. 2 ν. 2121/1993).

Ωστόσο, εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 57 ΑΚ δεν αποκλείεται, έστω συμπληρωματικά, η εφαρμογή του. Ειδικά στην περίπτωση της ανακάλυψης, το άρθρο 57 ΑΚ προστατεύει το δικαίωμα του επιστήμονα να αναφέρεται το όνομά του στην ανακάλυψή του, δεδομένου ότι δεν αναγνωρίζεται η πνευματική ιδιοκτησία στις επιστημονικές ανακαλύψεις²⁷.

2.4. Η έννοια της προσωπικότητας

Η έννοια της προσωπικότητας κατά το άρθρο 57 ΑΚ είναι αόριστη. Σύμφωνα με την παλαιότερη θεωρία υποστηριζόταν ότι η εξειδίκευσή της συντελούνταν με αναγωγή στην κρατούσα ηθική και στον κρατούντα πνευματικό πολιτισμό. Ωστόσο, η σύγχρονη θεωρία του αστικού δικαίου, για την εξειδίκευση της έννοιας της προσωπικότητας, προσανατολίσθηκε κατ' αρχήν στη συνταγματική διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1, κατά την οποία η προστασία της ανθρώπινης αξίας αποτελεί ύψιστη υποχρέωση της πολιτείας, στη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 για την ελεύθερη

²⁷ Παπαπετροπούλου - Ταλιαδούρου Ε. (2010). Ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και αξία του ανθρώπου. Εκδόσεις Σάκκουλα – Τόμος 58σελ.36-37, 58-59

ανάπτυξη της προσωπικότητας, αλλά και στις άλλες ειδικές διατάξεις που καθιερώνουν τα κατ' ιδίαν ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Εξάλλου, η εξειδίκευση της έννοιας της προσωπικότητας με βάση τα επιμέρους ατομικά δικαιώματα έχει οδηγήσει και στην αντίστοιχη κατηγοριοποίηση των κατ' ιδίαν εκφάνσεων του ενιαίου δικαιώματος στην προσωπικότητα. Περαιτέρω, η συνεισφορά των συνταγματικών διατάξεων, ως κανόνων αυξημένης τυπικής ισχύος, μεταθέτει το δικαίωμα αυτό στο πεδίο του Δημοσίου Δικαίου, έτσι ώστε σε περίπτωση που το συγκεκριμένο δικαίωμα υπόκειται σε σύγκρουση με άλλα δικαιώματα Δημοσίου Δικαίου (όπως, για παράδειγμα, με το δικαίωμα στην πληροφόρηση ή το δικαίωμα στην επιστήμη και την τέχνη), η άρση της σύγκρουσης να αντιμετωπίζεται ως ζήτημα ισοτίμων Δημοσίου Δικαίου δικαιωμάτων²⁸.

2.5. Περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας

Η προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνει όλα τα αγαθά τα οποία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με το άτομο. Ως κυριότερα προστατευόμενα αγαθά, ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής:

- Σωματικά αγαθά: αναφέρονται στη ζωή, την υγεία και τη σωματική ακεραιότητα. Το σύνολο των προσβολών των ανωτέρω αγαθών περιλαμβάνεται στον ΠΚ (όπως αρθρ. 299 επ. και 308 επ.), ενώ αντίστοιχη ρύθμιση υπάρχει και στα αρθρ. 928-932 του ΑΚ.
- Ψυχικά αγαθά: περιλαμβάνουν την ψυχική υγεία και το συναισθηματικό κόσμο. Η ψυχική υγεία μπορεί να προσβληθεί με τραύματα ή με μετάδοση ασθενειών, ενώ ο συναισθηματικός κόσμος προσβάλλεται κυρίως δευτερογενώς, ως απόρροια άλλης παράνομης πράξης (π.χ. επί σωματικής κάκωσης προκαλείται έντονος σωματικός και ψυχικός πόνος, όπως επίσης και όταν προσβάλλεται άλλο πρόσωπο με το οποίο υπάρχει στενή συναισθηματική σχέση. Γι' αυτό εξάλλου, προβλέπεται η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης στην οικογένεια του θύματος λόγω ψυχικής οδύνης, από τη διάταξη του 932 εδ. 3 ΑΚ περί θανάτωσης προσώπου.
- Η τιμή: Πρόκειται για ηθικό και κοινωνικό αγαθό και αναφέρεται στην αξία (υπόληψη) που αποδίδεται στο κάθε άτομο από την κοινωνία.
- Η ελευθερία: περιλαμβάνει την απρόσκοπτη ανάπτυξη κάθε ανθρώπινης ενέργειας (συμπεριλαμβανομένης και της κοινωνικής, επαγγελματικής, οικονομικής

²⁸ Φίλιος Π. (2011) Γενικές αρχές αστικού δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλα σελ.41-43

επιστημονικής και κάθε δράσης του ατόμου, καθώς και της ελεύθερης προφορικής ή διά του τύπου έκφρασης της γνώμης).

- Η σφαίρα του απορρήτου: αναφέρεται σε κάθε γεγονός που έγκειται στον ιδιωτικό ή δημόσιο βίο του ατόμου, για το οποίο υπάρχει βούληση της μη ευρύτερης γνωστοποίησής του, ενώ περιλαμβάνεται η κατάσταση της υγείας του ατόμου, τα ατομικά ή οικογενειακά βιώματα, η οικογενειακή ζωή του, οι εμπιστευτικές σημειώσεις του, τα επαγγελματικά και οικονομικά μυστικά. Η προσβολή του απορρήτου συντελείται είτε με τη γνώση του μυστικού είτε με τη διάδοσή του.
- Η εικόνα του προσώπου: Η λήψη της εικόνας ενός προσώπου χωρίς τη συναίνεση του ίδιου, συνιστά προσβολή της προσωπικότητάς του. Κατά συνέπεια, απαγορεύεται η αναπαραγωγή της εικόνας, η διάδοσή της στο κοινό, η έκθεση σε κοινή θέα και η παροχή της εικόνας προς τρίτους. Μετά θάνατον, το δικαίωμα συναίνεσης παρέχεται από τους οικείους του.
- Το άσυλο της κατοικίας: το δικαίωμα αυτό τυγχάνει επίσης και συνταγματικής (αρθρ. 9Σ) αλλά και ποινικής προστασίας (αρθρ. 241, 334 ΠΚ).
- Προϊόντα διανοίας: Πρόκειται για πνευματικό αγαθό και έγκειται στη μοναδικότητα και την αξία του έργου του ατόμου²⁹.

2.6. Η φύση του δικαιώματος στην προσωπικότητα

Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι:

- α) εξουσιαστικό και απόλυτο: Η εξουσιαστική και απόλυτη φύση του δικαιώματος έχει τη θετική όψη, όπου ο δικαιούχος έχει την εξουσία απόλαυσης όλων των εκφάνσεων της προσωπικότητάς του και την αρνητική όψη, όπου μπορεί να στραφεί ενάντια σε κάθε τρίτο που προσβάλλει ή διαταράσσει οποιαδήποτε έκφανση της προσωπικότητάς του
- β) προσωπικό και όχι περιουσιακό: μπορεί να είναι και μικτής φύσεως όταν υπάρχει και περιουσιακό συμφέρον π.χ. προστασία προϊόντων διανοίας 60 ΑΚ
- γ) προσωποπαγές: δεν μπορεί ούτε να κληρονομηθεί ούτε να μεταβιβαστεί, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το πρόσωπο του δικαιούχου³⁰.

2.7. Φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας

Φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι όσοι έχουν ικανότητα δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 34 και 61 ΑΚ. Πρόκειται δηλαδή για τα φυσικά αλλά

²⁹ Γεωργιάδης Α. (2007). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου,. Αθήνα: Σάκκουλα σελ.105-109

³⁰ Φουντεδάκη Κ. (2012). Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον Αστικό Κώδικα Αθήνα: Σάκκουλα σελ.136

και τα νομικά πρόσωπα. Είναι όμως σαφές, ότι οι προστατευόμενες εκφάνσεις της προσωπικότητας των νομικών προσώπων είναι πολύ λιγότερες, καθώς συνδέονται αναπόσπαστα με τη φύση τους. Τελεί υπό αμφισβήτηση εάν η ένωση προσώπων που δεν έχει νομική προσωπικότητα απολαμβάνει το δικαίωμα στην προσωπικότητα. Ωστόσο η επικρατούσα άποψη υποστηρίζει ότι το δικαίωμα της προσωπικότητας σε αυτήν την περίπτωση είναι «ατελές» και αφορά σε περιορισμένες μόνο εκφάνσεις της προσωπικότητας. Όσον αφορά το κυοφορούμενο, σύμφωνα με το άρθρο 36 ΑΚ, θεωρείται ότι έχει αποκτήσει δικαίωμα στην προσωπικότητα και προστατεύεται από προσβολές κατά την διάρκεια της κύησης, υπό την προϋπόθεση ότι θα γεννηθεί ζωντανό³¹.

³¹ Χρυσόγονος Κ., (2006). Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα, 3η έκδ.: Νομική βιβλιοθήκη σελ.181-182

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.1. Γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας

3.1.1. Η σχέση του δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 με άλλες διατάξεις (αρ. 4 παρ1, αρ. 5 παρ.2 Σ

3.2. Ειδικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας

3.2.1. Το δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας

- Ελευθερία των συμβάσεων
- Ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας
- Ελευθερία της εργασίας και του επαγγέλματος
- Η αρνητική ελευθερία εργασίας

3.2.2. Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνική ζωή της χώρας

3.2.3. Το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας

3.3. Ειδικά ζητήματα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε επιμέρους προστατευόμενες εκδηλώσεις της

3.3.1. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης

3.3.2. Η σεξουαλική ελευθερία

3.3.3. Η ελευθερία να παρουσιάζεσαι όπως θέλεις

3.3.4. Το δικαίωμα αλλαγής του επωνύμου

3.3.5. Το δικαίωμα στο θάνατο

3.1. Γενικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας

Το άρθρο 5 παρ. 1, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, αποτελεί μια διάταξη με τόσο γενικό περιεχόμενο, έτσι ώστε να ενέχει ο κίνδυνος να θεωρηθεί, σε πρώτη ανάγνωση, ότι απλώς διατυπώνει ρητά τον αυτονόητο για κάθε συνταγματικό κράτος κανόνα πως ό, τι δεν απαγορεύεται επιτρέπεται. Εγείρεται επομένως ζήτημα, κατά πόσο *το άρθρο 5 του Συντάγματος ιδρύει άμεσο δικαίωμα, έτσι ώστε να μπορούσε να αντλήσει κανείς*

απευθείας από αυτό αξίωση προς αποχή του κράτους, ή πρόκειται για μια απλή διακήρυξη.

Από πολλούς συγγραφείς υποστηρίζεται η άποψη ότι η διάταξη του άρθρου 5 του Συντάγματος «*συνιστά μεν πρόοδο σε σχέση με τα προηγούμενα Συντάγματα εφόσον τώρα η ιδιότητα του ανθρώπου ως προσώπου προστατεύεται συνταγματικά, δύσκολα όμως μπορεί να θεμελιώσει από μόνη της αξίωση της κρατικής εξουσίας για αποχή, συμμετοχή ή παροχή, δεδομένου ότι είναι υπερβολικά γενική και αόριστη*»³².

Ωστόσο, η άποψη αυτή, αποκρούεται ως μη ανταποκρινόμενη στα νεότερα νομολογιακά δεδομένα, υποστηρίζοντας την πλήρη ισχύ του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, καθώς συνάγεται ως αυτονόητο το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου όχι μόνο να έχει και να ασκεί τα δικαιώματα που απορρέουν από την προσωπικότητά του ως αυτόνομο αυτεξούσιο και αυτοδιάθετο άτομο, αλλά και να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του σε όλους τους τομείς της κρατικά οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης: Κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό. Επομένως, ως προστατευόμενο πεδίο της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας νοείται η **ανθρώπινη ελευθερία με την ευρύτετη έννοιά της** και όχι μόνο με τη στενότερη έννοια της ύπαρξης του ανθρώπου ως ηθικού και πνευματικού προσώπου. Κάτω από αυτό το πρίσμα, το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας εμπλουτίζεται με μια **ενεργητική και συμμετοχική διάσταση**. Η έννοια της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, αφορά σε ένα **ευρύτατο** πεδίο που φτάνει έως το **δικαίωμα συμμετοχής στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας**³³.

3.1.1. Η σχέση του δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 με άλλες διατάξεις (αρ. 4 παρ1, αρ. 5 παρ.2 Σ

Δεδομένου ότι σχεδόν όλα τα δικαιώματα ιδρύουν και ατομικές ελευθερίες, συμβαίνει πολύ συχνά, κατά την εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων να αντιλαμβάνεται κανείς ότι το εννοιολογικό πεδίο μίας διάταξης δεν αρκεί για να κατανοήσει πλήρως μία περίπτωση, για την οποία απαιτείται νομική ρύθμιση ή ότι κατά την εφαρμογή μίας ρύθμισης πολλές αλληλοσυμπληρούμενες διατάξεις διεκδικούν εφαρμογή. Αυτό είναι ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο στο δικαίωμα της

³² Μάνεσης Α. (1982). «Συνταγματικά Δικαιώματα – α' ατομικές ελευθερίες», Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα σελ 95

³³ Δαγτόγλου, 2005 σελ. 203-213

ελευθερίας, το οποίο θα μπορούσε να περιλαμβάνει στο εννοιολογικό του πεδίο όλα τα ατομικά δικαιώματα, καθώς το σύνολο σχεδόν των δικαιωμάτων, ιδρύουν και ατομικές ελευθερίες. Για το λόγο αυτό η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1, θα πρέπει να έχει πάντα **επικουρική εφαρμογή** και να εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις που το Σύνταγμα δεν περιέχει ειδικές διατάξεις, ενώ η ταυτόχρονη επίκλησή της μαζί με ειδικές διατάξεις θεωρείται εσφαλμένη³⁴.

Είναι γεγονός, ότι το περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι πολυδιάστατο, ιδρύει άμεσο δικαίωμα των πολιτών και εφαρμόζεται επικουρικά, χωρίς το εννοιολογικό του περιεχόμενο να μπορεί να ταυτιστεί με αυτό άλλων δικαιωμάτων. Εξάλλου, όπως υποστηρίζεται, το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας είναι δικαίωμα που **ενυπάρχει και σε σειρά άλλων δικαιωμάτων** και μάλιστα υποκρύπτεται πίσω από όλα τα αμυντικά δικαιώματα. Για παράδειγμα, το δικαίωμα της εργασίας στο άρθρο 22 παρ. 1 δεν είναι μόνο η αξίωση εργασίας (δικαίωμα εργασίας) αλλά και η ελευθερία εργασίας όπως φαίνεται και από την απαγόρευση καταναγκαστικής άσκησης της εργασίας στο ίδιο άρθρο. Επίσης, το δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 24 του Συντάγματος, δεν περιλαμβάνει μόνο την αξίωση για παροχή από το κράτος αλλά περιλαμβάνει και την έννοια της ελευθερίας. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο δικαίωμα, όπως υποστηρίζεται, κινείται μεταξύ ελευθερίας και συμμετοχής, καθώς αξιώνει από το κράτος να μη παρακωλύεται η απόλαυση του περιβάλλοντος. Επιπροσθέτως, από τη συνταγματική υποχρέωση προστασίας της οικογένειας και του γάμου (θετική), μπορεί να απορρέει και (αρνητική) υποχρέωση παρεμπόδισής τους. Επομένως, το ατομικό δικαίωμα σύναψης γάμου και ίδρυσης οικογένειας θεμελιώνεται στο άρθρο 21 παρ. 1 και όχι στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος³⁵.

3.2. Ειδικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας

3.2.1. Το δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας

Το δικαίωμα της γενικής οικονομικής ελευθερίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 106 του Συντάγματος. Στα προηγούμενα συντάγματα η θεωρία και η νομολογία θεμελίωσαν την οικονομική ελευθερία στη διάταξη του άρθρου 4, στην οποία επαναλαμβανόταν η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 3 του ισχύοντος συντάγματος «η

³⁴ Δαγτόγλου, 2005, σελ.1145

προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος». Ωστόσο, η νέα παράγραφος 1 του άρθρου 5, περιλαμβάνει ρητή αναφορά στο δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας και συνεπώς επιβάλλει θεμελίωση της οικονομικής ελευθερίας στη διάταξη αυτή, **προϋποθέτοντας την ύπαρξή της ως θεσμού**³⁶.

Η νεότερη νομολογία τείνει να στηρίζει την οικονομική ελευθερία στη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1, στην οποία ορίζεται ότι: *«καθένας έχει το δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη»*. Σήμερα, γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας συνάγεται από το άρθρο 5 παρ. 1, υπό την έννοια της **ελευθερίας της οικονομικής πρωτοβουλίας**. Στο άρθρο 106 του Συντάγματος τίθενται οι **περιορισμοί** του δικαιώματος αυτού, με την έννοια του κρατικού παρεμβατισμού.

Μια σειρά από άλλα δικαιώματα κατοχυρώνονται υπό την έννοια της οικονομικής ελευθερίας, τα οποία όμως θεμελιώνονται παράλληλα και από άλλες διατάξεις, όπως το *δικαίωμα* εργασίας, το δικαίωμα συνδικαλιστικής ελευθερίας (η οποία κατοχυρώνεται ειδικώς από το άρθρο 23 του Συντάγματος), το δικαίωμα ιδιοκτησίας (το οποίο προστατεύεται ειδικά από το άρθρο 17 του Συντάγματος) και το δικαίωμα επιχειρηματικής δραστηριότητας (το οποίο προστατεύεται υποκειμενικά στο άρθρο 5 παρ. 1 και αντικειμενικά στο άρθρο 106 του Συντάγματος). Επομένως, η έννοια της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 1 εφαρμόζεται μόνο επικουρικά **για να κατοχυρώνει πλευρές της ελευθερίας που δεν προστατεύονται από ειδικότερες διατάξεις του Συντάγματος**, όπως η ελευθερία των συμβάσεων, η ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η ελευθερία της εργασίας και του επαγγέλματος και η αρνητική ελευθερία εργασίας.

- **Ελευθερία των συμβάσεων**

Η ελευθερία των συμβάσεων θεμελιώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 και ειδικότερα στο **δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας**. Ωστόσο, εξειδικεύεται στο άρθρο 361 ΑΚ περιλαμβάνοντας το δικαίωμα σύναψης συμβάσεων βάσει της συνεργασίας των κοινωνιών και κατ' εφαρμογή της ιδιωτικής αυτονομίας, της νομικής δηλαδή αυτοδιαθέσεως του ιδιώτη. Πρόκειται δηλαδή για την ελευθερία

³⁶ Μάνεσης, 1982, σελ.116

σύναψης ή μη της σύμβασης, της ελευθερίας *επιλογής του αντισυμβαλλομένου*, και της ελευθερίας του *καθορισμού του περιεχομένου* της σύμβασης³⁷.

- **Ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας**

Κατά μία άποψη, η ελευθερία αυτή δεν θεμελιώνεται μόνο στο άρθρο **5 παρ. 1** όπου «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην ... οικονομική ζωή της χώρας» αλλά και στο άρθρο **106 παρ. 2** όπου «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος την ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας η προς βλάβη της εθνικής οικονομίας». Στα πλαίσια της έννοιας της ελευθερίας της επιχειρηματικής δραστηριότητας, το άρθρο 5 παρ. 1 προστατεύει τον **ελεύθερο ανταγωνισμό**, μία έννοια η οποία κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα και ως υποκειμενικό δικαίωμα (αρ. 5 παρ. 1 «δικαίωμα εκάστου ...») και ως **θεσμική εγγύηση**. Η ελευθερία του ανταγωνισμού είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα ελευθερίας.

Στη θεωρία επίσης, γίνεται λόγος για ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας η οποία έγκειται στο δικαίωμα να ιδρύει κανείς και να εκμεταλλεύεται επιχειρήσεις ιδιωτικές εμπορικού ή βιομηχανικού χαρακτήρα.

Πέρα από το δικαίωμα ίδρυσης και εκμετάλλευσης ιδιωτικών επιχειρήσεων η ελευθερία της επιχειρηματικής δραστηριότητας αναλύεται και σε άλλες επιμέρους εκδηλώσεις όπως η ελευθερία της διαφήμισης, το δικαίωμα συμμετοχής σε κερδοσκοπικές ενώσεις και ο συνασπισμός με άλλους προκειμένου να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα³⁸.

- **Ελευθερία της εργασίας και του επαγγέλματος**

Η *θετική* ελευθερία εργασίας αφορά στο δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να επιλέγει το είδος, τον τόπο, και το χρόνο άσκησης εργασίας, είτε αυτή αφορά στην εξαρτημένη εργασία είτε στο ελεύθερο επάγγελμα. Εάν πρόκειται για εξαρτημένη εργασία, η ελευθερία υφίσταται στο μέτρο που το εργατικό δυναμικό είναι ανάλογο της ζήτησης. Περιορισμοί οι οποίοι είναι συνταγματικοί μπορούν να τεθούν ως προς το ωράριο την ασφάλιση την υγιεινή των εργαζομένων κλπ. Για τους ελεύθερους επαγγελματίες, δεν υπάρχει αφενός εξάρτηση από κάποιο εργοδότη, ωστόσο η υλοποίηση της απόλυτης ελευθερίας είναι εφικτή υπό τους όρους που επιτρέπει η αγορά στο συγκεκριμένο επάγγελμα.

³⁸ Χρυσόγονος, 2006 σελ.192-200

- **Η αρνητική ελευθερία εργασίας**

Η αρνητική ελευθερία εργασίας αναφέρεται στην απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας. Φορείς του δικαιώματος είναι όλοι οι Έλληνες και οι αλλοδαποί αλλά και τα νομικά πρόσωπα. Αποδέκτης της υποχρέωσης μη επιβολής αναγκαστικής εργασίας είναι καταρχήν το κράτος, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται να στραφεί και η εν λόγω αξίωση και κατά ιδιώτη Εξαίρεση από την απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας αποτελεί η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών (αρ. 22 παρ. 4 εδ. β' Σ), η οποία δικαιολογείται από την κατάσταση πολέμου, από την ανάγκη άμυνας της χώρας, ή από την επείγουσα ανάγκη από θεομηνία³⁹.

3.2.2. Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνική ζωή της χώρας

Περιλαμβάνει ειδικότερα την ελεύθερη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων του ατόμου, στην περίπτωση που η ελευθερία αυτή δεν καλύπτεται από άλλες διατάξεις του Συντάγματος (γενική κοινωνική ελευθερία). Η διάταξη κατοχυρώνει τόσο τη *θετική* όσο και την *αρνητική* ελευθερία και αναφέρεται στο δικαίωμα της συμμετοχής ή της μη συμμετοχής στην κοινωνική ζωή, σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ζωής, πέρα από την οικονομία και την πολιτική, καλύπτοντας **οποιαδήποτε εκδήλωση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας**, στο μεγαλύτερο φάσμα των ανθρώπινων εκδηλώσεων. Πρόκειται για το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να αναπτύσσει την προσωπικότητά του σε όλους τους τομείς της κρατικά οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης και περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα που δεν είναι ούτε οικονομική, ούτε πολιτική και η οποία δεν κατοχυρώνεται ειδικά από τις υπόλοιπες διατάξεις περί ατομικών δικαιωμάτων⁴⁰.

3.2.3. Το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας

Πρόκειται για ένα γενικό πολιτικό δικαίωμα, που καλύπτει οποιαδήποτε πολιτική δραστηριότητα του ατόμου, **η οποία δεν προστατεύεται ρητά από τις ειδικές συνταγματικές διατάξεις**. Τέτοιες ειδικές διατάξεις είναι αυτές που εγγυώνται τα πολιτικά δικαιώματα (του εκλέγειν, του εκλέγεσθαι και των πολιτικών κομμάτων) ή οι διατάξεις των επιμέρους ατομικών δικαιωμάτων που έχουν πολιτικές πλευρές όπως είναι η ελευθερία της συναθροίσεως και της ενώσεως, της γνώμης, της πληροφορίας, του τύπου κλπ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το δικαίωμα **συμμετοχής του ατόμου στην εκλογή των ευρωβουλευτών**, το

³⁹ Χρυσόγονος, 2006 σελ.200-208

⁴⁰ Δαγτόγλου, Π. (2012). Το Σύνταγμα. ΟΓΔΟΗ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ. Αθήνα: Σάκκουλα σελ.11-14

οποίο το Σύνταγμα δεν είχε προβλέψει, αφού κατά το χρόνο της ψηφίσεώς του η Χώρα μας δεν είχε ακόμη προσχωρήσει στην Ε.Ε.⁴¹.

Η απόφαση **4129/1980 του ΣτΕ** επίσης, δέχθηκε ότι η ελευθερία του τύπου, η οποία κατοχυρώνεται και από το άρθρο 14 παρ. 1 και 2, λειτουργεί και ως πολιτικό δικαίωμα το οποίο προστατεύεται από τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 2 και 3, 5 παρ. 1 και 29 παρ. 1 του Συντάγματος, οι οποίες αναφέρονται στη λαϊκή κυριαρχία, τη συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο βίο και στη λειτουργία των κομμάτων.

Το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, κατοχυρώνει τη συμμετοχή των πολιτών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας κυρίως με την αμυντική μορφή του συγκεκριμένου δικαιώματος χωρίς να καθιερώνει την αντίστοιχη αξίωση του κράτους, τη *γενική κοινωνική αξίωση*⁴².

3.3. Ειδικά ζητήματα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε επιμέρους προστατευόμενες εκδηλώσεις της

3.3.1. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης

Η αρχή αυτή βρίσκει έρεισμα στο άρθρο 5 παρ. 1 το οποίο προστατεύει την ανθρώπινη προσωπικότητα. Το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά την άσκηση γνωμοδοτικής αρμοδιότητας, στην απόφαση 703/1990, θεμελίωσε την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στα άρθρα του Συντάγματος 1 παρ. 3, 4 – 25, 26, 87, 93, 94, 95. Αντιστοίχως, στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου, το ΔΕΚ δέχεται ότι η αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του ιδιώτη εντάσσεται στις θεμελιώδεις αρχές της Κοινότητας. Εντούτοις, οι επιχειρηματίες δεν δικαιολογούνται να προσδοκούν την επ' αόριστο διατήρηση ενός πλεονεκτήματος του οποίου έτυχαν σε δεδομένη στιγμή⁴³.

3.3.2. Η σεξουαλική ελευθερία

Η ελευθερία αναπτύξεως της προσωπικότητας περιλαμβάνει αναμφίβολα το δικαίωμα αυτοδιαθέσεως του ατόμου στο σεξουαλικό πεδίο. Η γνώμη αυτή έγινε δεκτή και από τη νομολογία του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν είναι δυνατόν να ασκηθεί απεριόριστα, αντίθετα θα πρέπει να περιορίζεται από την αρχή των χρηστών ηθών⁴⁴.

⁴¹Καράκωστας Ι.,(2012).Το δίκαιο της προσωπικότητας. Εκδ: Νομική Βιβλιοθήκησελ.103-105

⁴² Δαγτόγλου, 2005 σελ.11

⁴³Δαγτόγλου, Π. (1997). «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο», τέταρτη έκδοση, Αθήνα: Σάκκουλα, σελ. 183

⁴⁴ Μάνεσης, 1982 σελ.115

3.3.3. Η ελευθερία να παρουσιάζεσαι όπως θέλεις

Ο καθένας αποφασίζει μόνος του εάν, πώς και σε ποίο βαθμό θέλει να παρουσιάζεται δημόσια η εικόνα της ζωής του ή ορισμένες πλευρές αυτής. Η ελευθερία αυτή βέβαια βρίσκεται κατά βάση έρεισμα στην ειδικότερη διάταξη του άρθρου 9 παρ.1 του Συντάγματος. Ωστόσο, ο δημόσιος διασυρμός ενός ανθρώπου που κατηγορείται για τη διάπραξη ενός αδικήματος πριν καταδικασθεί, με την τηλεοπτική μετάδοση της εικόνας του με χειροπέδες, προσβάλλει την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1. Εξάλλου, ο νόμος 2127/1993 καθιστά αξιόποινη τη φωτογράφιση του προσώπου που προσάγεται στις αστυνομικές αρχές, χωρίς τη ρητή συναίνεση του ίδιου⁴⁵.

3.3.4. Το δικαίωμα αλλαγής του επωνύμου

Το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει δεχθεί ρητά ότι το στοιχείο του επωνύμου περιλαμβάνεται στην έννοια της προσωπικότητας. Το δικαίωμα της αλλαγής του επωνύμου, το οποίο θεμελιώνεται και αυτό στο άρθρο 5 παρ.1, θα μπορούσε να οριοθετηθεί και ίσως να περιοριστεί μόνο για την προστασία άλλων συνταγματικών προστατευόμενων αγαθών, όπως η οικογένεια, η εθνική οικονομία ή η διαφάνεια και ασφάλεια των συναλλαγών⁴⁶.

3.3.5. Το δικαίωμα στο θάνατο

Υπάρχει αμφισβήτηση εάν στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος μπορεί να θεμελιωθεί δικαίωμα στο θάνατο. Η κρατούσα άποψη είναι ότι η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας δεν μπορεί να περιέχει και την αυτοκαταστροφή, δεδομένου ότι σε περίπτωση θανάτου δεν υπάρχει καμιάς μορφής ελευθερία. Ωστόσο, όταν πρόκειται για περιπτώσεις ανιάτων και επώδυνων ασθενειών, η άρνηση του ασθενούς για συνέχιση μίας επώδυνης ζωής χωρίς ελπίδα ανάρρωσης, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εδράζεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Ο θεράπων ιατρός δεν έχει στην περίπτωση αυτή το δικαίωμα ούτε και την υποχρέωση να παράσχει θεραπεία για τη συνέχιση μίας ζωής κατά παράβαση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (και ίσως και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αρ. 2 παρ. 1Σ)⁴⁷.

⁴⁵ Χρυσόγονος, 2002, σελ.173

⁴⁶ Χρυσόγονος, 2002 σελ.140

⁴⁷ Μανωλεδάκης Ι. (2004). Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; Ποινικά Χρονικά σελ 577 επ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ - ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ

4.1. Προσβολή της προσωπικότητας

4.1.1. Αξιώσεις από την προσβολή της προσωπικότητας ΑΚ 57, 59

4.2. Προστασία της προσωπικότητας

A) Προστασία του ονόματος ΑΚ 58

B) Προστασία των προϊόντων της διάνοιας ΑΚ 60

Γ) Προστασία μνήμης νεκρού ΑΚ 57

4.3. Δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας

4.3.1. Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας στην έννομη σχέση της δημοσιότητας

4.1. Προσβολή της προσωπικότητας

Ο όρος προσβολή της προσωπικότητας περιλαμβάνει τη βαριά ή ελαφριά σωματική βλάβη, την πρόκληση τρόμου ή αγωνίας, τον εξαναγκασμό σε χρήση ναρκωτικών ουσιών, τη χρήση φράσεων υβριστικού χαρακτήρα που συνιστούν προσβολή της τιμής και υπόληψης του ατόμου, την ανάρτηση αναληθών και υβριστικών σχολίων κατά της προσωπικότητας κάποιου προσώπου σε ιστολόγιο ή τη δημοσίευσή τους σε εφημερίδα, τη διάδοση αναληθών και προσβλητικών ειδήσεων σε βάρος ενός προσώπου, την παρακώλυση της δραστηριότητας σε επαγγελματικό, επιστημονικό, θρησκευτικό ή οικονομικό επίπεδο, την παραβίαση του απορρήτου (παρακολούθηση ιδιωτικών συνομιλιών), τη λήψη της εικόνας του προσώπου χωρίς τη βούληση του ατόμου, καθώς και τη διάθεση της εικόνας στο διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεσή του. Προσβολή της προσωπικότητας συνιστά επίσης η διατάραξη της οικιακής ειρήνης, η άνευ λόγου απαγόρευση εισόδου πελάτη σε νυχτερινό κατάστημα καφέ - μπαρ και η αμφισβήτηση του ονόματος. Στον εργασιακό χώρο, προσβολή της προσωπικότητας ως προς την επαγγελματική αξία του, συνιστά η τοποθέτηση του μισθωτού από τον εργοδότη του σε υπηρεσία με διαφορετικό αντικείμενο και με καθήκοντα υποδεέστερα σε σχέση με εκείνη που είχε τοποθετηθεί προηγουμένως, προκαλώντας άμεση ή έμμεση υλική ζημία ή ηθική βλάβη στον εργαζόμενο.

Το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνει συνταγματικά την προστασία της προσωπικότητας, αναγορεύοντας την αξία του ανθρώπου σε θεμελιακή αξία του πολιτεύματος και επιτάσσοντας όλα τα πολιτειακά όργανα να

σέβονται και κυρίως να προστατεύουν την αξία αυτή από προσβολές. Το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος εξάλλου, καθιερώνει ως ατομικό δικαίωμα το δικαίωμα του προσώπου να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του. Στην προστασία της προσωπικότητας αναφέρονται επίσης οι διατάξεις των άρθρων 7 παρ. 2 (απαγόρευση προσβολής της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας), 9 παρ. 1 (προστασία του ασύλου και της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και 19 του Συντάγματος (απαραβίαστο του απορρήτου των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας)⁴⁸.

4.1.1. Αξιώσεις από την προσβολή της προσωπικότητας ΑΚ 57, 59.

Η προστασία της προσωπικότητας του ατόμου προστατεύεται ρητά και από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Ειδικότερα σύμφωνα με τα άρθρα 57, 58, 59, 914 και 932 του Αστικού Κώδικα, όποιος έχει υποστεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς του, δύναται να αξιώσει τα εξής:

1. Αξίωση για άρση της προσβολής. Το αίτημα της σχετικής αγωγής αναφέρεται στην επαναφορά της κατάστασης που υπήρχε πριν από την προσβολή. Έτσι, στην περίπτωση που έχει γίνει αναληθής δημοσίευση, θα πρέπει αυτή να ανασκευαστεί. Η προσβολή πρέπει να έχει παράνομο χαρακτήρα, δηλαδή να προέρχεται από τη συμπεριφορά κάποιου τρίτου προσώπου που αντιτίθεται στους κανόνες δικαίου. Δεν χαρακτηρίζεται παράνομη η προσβολή α) που προβλέπεται σε νομοθετική διάταξη (π.χ. άμυνα, αυτοδικία, κατάσταση ανάγκης) β) όταν υπάρχει συναίνεση του δικαιούχου (π.χ. σε περίπτωση χειρουργικής επέμβασης αίρεται το παράνομο της προσβολής του σώματος ή υγείας με τη συναίνεση του παθόντος) και γ) όταν είναι στα πλαίσια του κοινωνικώς αποδεκτού μέτρου.

2. Αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον. Προϋποθέσεις της αξιώσεως αυτής συνιστούν ο χαρακτηρισμός της προηγούμενης προσβολής ως παράνομη και η ύπαρξη βάσιμου κινδύνου επανάληψής της στο μέλλον.

3. Αξίωση για καταβολή αποζημίωσης. Απαραίτητο είναι να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της αδικοπραξίας, η προσβολή δηλαδή να συνιστά παράνομη συμπεριφορά, η ύπαρξη υπαιτιότητας και η περιουσιακή ζημία, η οποία θα πρέπει να συνδέεται με αιτιώδη σχέση με την προσβολή (π.χ. οι συκοφαντικές διαδόσεις σε βάρος συγκεκριμένου προσώπου να έχουν ως αποτέλεσμα τη ματαίωση σύναψης συμφωνίας, επιφέροντας την περιουσιακή του ζημία).

⁴⁸ Φουντεδάκη, 2012, σελ. 284

4. *Αξίωση για ικανοποίηση ηθικής βλάβης*. Αποτελεί μη περιουσιακή βλάβη, η οποία αναφέρεται στην ψυχική οδύνη που αισθάνεται το άτομο εξαιτίας της προσβολής της προσωπικότητάς του. Η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης συνίσταται σε χρηματική αποζημίωση, σε δημοσίευμα που αφορά σε αποκατάσταση της βλάβης ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται ανάλογα με την περίπτωση⁴⁹. Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να ασκηθεί:

1. Αγωγή, με την οποία ο προσβληθείς ζητά την αναγνώριση της προσβολής και αξιώνει την άρση της, τη μη επανάληψή της στο μέλλον, την αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη, καθώς και χρηματική ικανοποίηση για την ηθική του βλάβη.
2. Αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, εφόσον συντρέχει επείγουσα περίπτωση να ρυθμιστούν τα ως άνω αναφερόμενα θέματα.

Το ύψος της χρηματικής ικανοποίησης καθορίζεται κατά την ελεύθερη κρίση του Δικαστηρίου, βάσει των κανόνων της κοινής πείρας και της λογικής και ύστερα από εκτίμηση των περιστάσεων κάτω από τις οποίες έλαβε χώρα η προσβολή της προσωπικότητας, σε συνάρτηση με το βαθμό πταίσματος του προσβολέα, το είδος και τη βαρύτητα της προσβολής, αλλά και της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης τόσο του προσβολέα όσο και του προσβληθέντος⁵⁰.

4.2. Προστασία της προσωπικότητας

A) Προστασία του ονόματος ΑΚ 58

Το όνομα, ως εκδήλωση της προσωπικότητας, προστατεύεται με την γενική διάταξη του άρθρου ΑΚ 57, ενώ ειδική προστασία παρέχεται και από τον ΑΚ 58 σε δύο συγκεκριμένες περιπτώσεις. α) όταν σε αυτόν που δικαιούται να φέρει ένα όνομα αμφισβητείται (ρητώς ή σιωπηρώς) από κάποιον άλλο το δικαίωμα αυτό και β) όταν κάποιος χρησιμοποιεί παράνομα το όνομα αυτό. Παρανομία δεν υφίσταται σε περίπτωση συνωνυμίας.

B) Προστασία των προϊόντων της διάνοιας ΑΚ 60

Απαραίτητη προϋπόθεση της εφαρμογής ΑΚ 60 είναι η αναγνώριση από άλλη διάταξη του αποκλειστικού δικαιώματος του δημιουργού επί των προϊόντων της διάνοιάς του.

Γ) Προστασία μνήμης νεκρού ΑΚ 57

Με το θάνατο λήγει η προσωπικότητα και αποσβήνονται τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή. Ωστόσο, ο αναγκαίος σεβασμός στη μνήμη του νεκρού και η

⁴⁹ Φουντεδάκη, 2012, σελ. 361-368

⁵⁰ Καράκωστας, 2012, σελ. 156

ύπαρξη ενός κύκλου προσώπων που τρέφουν αισθήματα αγάπης προς τη μνήμη του, επέβαλαν τη ρύθμιση της ΑΚ 57 παρ 1 εδ.β. Η ύπαρξη συγγένειας ή δικαιώματος κληρονομικού δικαίου είναι αδιάφορη πχ προσβολή μνήμης, ονόματος, εικόνας του νεκρού⁵¹.

4.3. Δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας

Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας, αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα και αναφέρεται στο δικαίωμα που έχει το πρόσωπο στην ίδια του εικόνα, η οποία «παριστάνει την εξωτερική υλική μορφή του προσώπου και συνεπώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την όλη προσωπικότητά του». Θεωρείται η εξουσία που έχει το άτομο να αποφασίζει τον τρόπο και τον χρόνο αποτύπωσης και διάδοσης της εξωτερικής εμφάνισής του, αλλά και για το εάν η εικόνα αυτή θα εκτεθεί ή όχι σε δημόσια θέα. Ως εικόνα νοείται τόσο η φωτογραφική όσο και η κινηματογραφική και τηλεοπτική απεικόνιση του προσώπου. Ειδικά στην κινηματογραφική αποτύπωση και στην τηλεοπτική εμφάνιση, που περιλαμβάνουν τόσο τη φυσιογνωμία του προσώπου όσο και τις χαρακτηριστικές εξωτερικές κινητικές εναλλαγές (χειρονομίες, μορφασμούς) η εικόνα του προσώπου αποδίδεται με μεγαλύτερη πληρότητα και η σύνδεση του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας με το δικαίωμα στην προσωπικότητα είναι πλήρως κατανοητή και άρρηκτη.

Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας έχει αυτοτελή χαρακτήρα και δεν είναι απαραίτητο να προσβάλλονται ταυτόχρονα και άλλα αγαθά της προσωπικότητας. Επομένως, για να στοιχειοθετηθεί προσβολή του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας δεν απαιτείται να προσβάλλεται και άλλο αγαθό ή άλλες εκφάνσεις της προσωπικότητας, όπως η τιμή και η υπόληψη του εικονιζόμενου. Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας απορρέει από το άρθρο 5 παρ. 1 Σ όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του ατόμου και εμπίπτει στο πραγματικό της διάταξης του ΑΚ 57. Το Σύνταγμα δηλαδή αναγνωρίζει σε κάθε άνθρωπο το δικαίωμα να διαθέτει ελεύθερα τον εαυτό του προς την κατεύθυνση την οποία ο ίδιος επιθυμεί και επιλέγει. Τόσο η θεωρία όσο και η νομολογία καθιστούν δεκτό ότι ο τύπος δεν δύναται να δημοσιεύσει εικόνα, φωτογραφία, σκίτσο ή μαγνητοταινία, ενός προσώπου χωρίς την άδειά του.

⁵¹ Φίλιος, 2011, σελ.50

Το Σύνταγμα ορίζει και διασφαλίζει ρητώς τον καθολικό χαρακτήρα της προστασίας του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Κατοχυρώνοντας το δικαίωμα συμμετοχής σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, ο νομοθέτης καλύπτει ξεκάθαρα οποιαδήποτε εκδήλωση και έκφανση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συνεπώς και την ίδια του εικόνα, όπως αυτή συνοδεύει πάντοτε τον άνθρωπο⁵².

4.3.1. Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας στην έννομη σχέση της δημοσιότητας

Το ερώτημα που εγείρεται είναι εάν είναι αναπόφευκτος ο περιορισμός του ατομικού δικαιώματος ή κάθε περιορισμός του συνιστά μη θεμιτό περιορισμό, δηλαδή προσβολή, σε περίπτωση που η εικόνα (φωτογραφία, κινηματογράφηση, προβολή μέσω τηλεόρασης) ενός ατόμου δημοσιεύεται στον τύπο ή στην τηλεόραση, χωρίς την ρητή ή σιωπηρή συναίνεση του ατόμου. Σύμφωνα με την θεωρία της στάθμισης συμφερόντων, θα πρέπει να γίνεται εκτίμηση των ειδικών συνθηκών κάθε περίπτωσης και ειδικότερα να σταθμίζεται αφενός το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου προς πληροφόρηση και αφετέρου το συμφέρον του ενδιαφερόμενου προσώπου για την προάσπιση της αξιοπρέπειάς του και την διαφύλαξη της ίδιας αυτού εικόνας από την αδιακρισία των τρίτων και επιπλέον, να μελετάται εάν ο βαθμός της συγκεκριμένης προσβολής του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας είναι ανάλογος προς το δημόσιο συμφέρον της ενημέρωσης του κοινού ή αντιθέτως, εάν η προσβολή είναι επαχθέστερη του αναγκαίου μέτρου. Ο δικαστής θα πρέπει να λάβει υπόψη τη φύση του προσβληθέντος αγαθού, τη βαρύτητα της προσβολής και τις συνέπειές της για το θύμα, αλλά και τον λόγο που επικαλείται ο δράστης ως δικαιολογία, δηλαδή την θεμελίωσή του, τη βαρύτητα και τις συνέπειες σε περίπτωση απορρίψεώς του.

Για τη στάθμιση των δύο εννόμων αγαθών θα πρέπει επίσης να προσδιοριστεί όσο το δυνατόν πληρέστερα τόσο το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας όσο και το ενδιαφέρον του κοινού και κατά επέκταση του τύπου, καθώς τα κριτήρια ποικίλλουν ανάλογα με τις περιστάσεις και τις υποκείμενες συνθήκες. Ωστόσο, τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται στην θεωρία της στάθμισης συμφερόντων, δεν μπορούν να οδηγήσουν με ασφάλεια σε μια λύση ως προς τις αντιθέσεις που δημιουργούνται στο πεδίο έντασης τύπου και προσωπικότητας. Η πληροφόρηση του κοινού και το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας δεν αποτελούν κατά το δίκαιο συγκρουόμενα αγαθά,

⁵² Φουντεδάκη, 2012, σελ. 323

επομένως ο χαρακτηρισμός του ενός ως υποδεέστερο του άλλου ενέχει τον κίνδυνο της επισφάλειας και χαρακτηρίζεται σε ένα βαθμό από υποκειμενικότητα⁵³.

⁵³ Φουντεδάκη, 2012, σελ. 303

Συμπεράσματα

Η Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), θέτει το θεμέλιο λίθο της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, προασπίζοντας την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και την ειρήνη στον κόσμο». Για την κατοχύρωση της νομικής δεσμευτικότητας του κειμένου της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αλλά και για την εξασφάλιση της τήρησής του, υπογράφηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), δίνοντας τη δυνατότητα στα κράτη και στα άτομα να προσφεύγουν σ' αυτό, σε περιπτώσεις παραβίασης της Σύμβασης. Σε διεθνές επίπεδο ιδιαίτερη σημασία έχει το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) (1966), το οποίο κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Ν.2462/1997.

Σε κοινοτικό επίπεδο, στη Συνθήκη της ΕΟΚ περιλαμβάνονται διατάξεις που προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών των κρατών-μελών τα οποία, αν και αναφέρονται σε θέματα οικονομικής φύσεως, αποτελούν θεμελιώδη δικαιώματα για κάθε πολίτη και εμπίπτουν σε τομείς όπου η διεθνής προστασία είναι ακόμη περιορισμένη.

Στη Συνθήκη για την Ε.Ε. υπάρχει ρητή ενσωμάτωση της ΕΣΔΑ, ωστόσο, η Ε.Ε δεν προσχώρησε στην ΕΣΔΑ, καθώς δεν υπάρχει το κατάλληλο νομικό υπόβαθρο της Συνθήκης, το οποίο να χορηγεί στα κοινοτικά όργανα εξουσία θέσπισης κανόνων στο τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, στην διακυβερνητική διάσκεψη στη Γαλλία το 2000, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή διακήρυξαν πανηγυρικά τον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δημιουργώντας ένα σαφές και ασφαλές δίκαιο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενώ το 2007 ενσωματώθηκε στη Συνθήκη της Λισαβόνας.

Από την επαναστατική περίοδο, σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα, η κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων υπήρξε προτεραιότητα. Στην πρώτη παράγραφο του δεύτερου άρθρου του Συντάγματος (1975), ορίζεται η αξία του ανθρώπου και η προστασία της αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. Επομένως προκύπτει το δικαίωμα της ανθρώπινης αξίας του κάθε πολίτη. Η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας, κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 5 § 1 Σ και νοείται ως η δυνατότητα του κάθε ανθρώπου να αυτοδιαμορφώνει την προσωπικότητά του, χωρίς να εμποδίζεται από τα κρατικά όργανα. Καθιερώνεται έτσι, τόσο η αρνητική υποχρέωση της Πολιτείας για ανοχή της ελεύθερης ανάπτυξης

της προσωπικότητας, όσο η θετική κρατική υποχρέωση για παροχή των αναγκαίων μέσων που συμβάλλουν στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Επίσης στο άρθρο 57 ΑΚ αναφέρεται το δικαίωμα στην προσωπικότητα, θέτοντας τις προϋποθέσεις για την προστασία της και ορίζοντας τις αξιώσεις του προσβληθέντος.

Το περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας περιλαμβάνει όλα τα προστατευόμενα αγαθά τα οποία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με το άτομο. Τέτοια είναι τα σωματικά και ψυχικά αγαθά, η τιμή, η ελευθερία, η σφαίρα του απορρήτου, η εικόνα του προσώπου, το άσυλο της κατοικίας και τα προϊόντα διανοίας. Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι προσωποπαγές, εξουσιαστικό και απόλυτο, προσωπικό και όχι περιουσιακό, ενώ ως φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας νοούνται όσοι έχουν ικανότητα δικαίου. Το ειδικό περιεχόμενο του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας συνίσταται στο δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας. Επιμέρους προστατευόμενες εκδηλώσεις της είναι η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η σεξουαλική ελευθερία, η ελευθερία να παρουσιάζεσαι όπως θέλεις, το δικαίωμα αλλαγής του επωνύμου και το δικαίωμα στο θάνατο. Η προσβολή της προσωπικότητας γεννά αξιώσεις για άρση της προσβολής, παράλειψη της προσβολής στο μέλλον, καταβολή αποζημίωσης και ικανοποίηση ηθικής βλάβης.

Ιδιαίτερη έκφανση του δικαιώματος στην προσωπικότητα αποτελεί η προστασία του ονόματος, η προστασία των προϊόντων της διάνοιας και η προστασία μνήμης νεκρού, αλλά και το δικαίωμα που έχει το πρόσωπο στην ίδια του εικόνα, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την όλη προσωπικότητά του.

Σημαντική είναι η συμβολή του Δημοσίου Δικαίου στην προστασία της προσωπικότητας, ωστόσο, η ουσιαστική και πλήρης προστασία του δικαιώματος στην προσωπικότητα εδράζεται κυρίως στο Ιδιωτικό Δίκαιο, το οποίο στηρίζεται στην έννομη σχέση που αναπτύσσεται κατά βάση μεταξύ δύο προσώπων, δηλαδή του δικαιούχου και του υπόχρεου.

Βιβλιογραφία

Αλιβιζάτος Ν. (1981). Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, 1821-1941 (Τεύχος α'): Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων. Αθήνα: Σάκκουλας

Γεωργιάδης Α. (2007). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου,. Αθήνα: Σάκκουλα

Γιαταγάνας Ξ. (2003). Η ενσωμάτωση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Συνθήκες. Άσκηση Συνταγματικού Δικαίου ή πολιτική ρητορεία;, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα

Δαγτόγλου Π. (1997). «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο», τέταρτη έκδοση, Αθήνα: Σάκκουλα

Δαγτόγλου Π. (2005). Συνταγματικό δίκαιο : Ατομικά δικαιώματα 2η έκδ. - Αθήνα: Σάκκουλα

Δαγτόγλου Π. (2012). Το Σύνταγμα. ΟΓΔΟΗ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ. Αθήνα: Σάκκουλα

Δημητρόπουλος Α. (2008). Συνταγματικά Δικαιώματα, ειδικό μέρος, μητρικά δικαιώματα, Αθήνα: Σάκκουλα

Καράκωστας Ι. (2012). Το δίκαιο της προσωπικότητας. Εκδ: Νομική Βιβλιοθήκη

Κρουσταλλάκης Ε. (1981). Ηπροστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα πλαίσια της κοινοτικής έννομης τάξεως, ΕΕργΔ

Κωνσταντινίδης Κ. (1987). Ποινικό Δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αθήνα: Σάκκουλα

Μάνεσης Α. (1982). «Συνταγματικά Δικαιώματα – α' ατομικές ελευθερίες», Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα

Μανωλεδάκης Ι. (2004). Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; Ποινικά Χρονικά. 577επ.

Παπαετροπούλου - Ταλιαδούρου Ε. (2010). Ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και αξία του ανθρώπου. Εκδόσεις Σάκκουλα – Τόμος 58

Παραράς Π. (1999). Σύνταγμα 1975 – CORPUS III , ΕΜΗΝ. ΑΡΘΡ. 81-92. Αθήνα: Σάκκουλα

Πετρίδης Π. (1992). Πολιτικές Δυνάμεις και Συνταγματικοί Θεσμοί στη Νεώτερη Ελλάδα (1844-1940). Αθήνα: Σάκκουλα

Πλαγιαννάκος Γ. (1966). Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, ΕλλΔνη

Ρούκουνας Ε. (1995). Διεθνής προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αθήνα: Εστία

Σκουρής Β., Βενιζέλος Ε. (1985). Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, Αθήνα, Κομοτηνή: Σάκκουλα

Σπυρόπουλος Φ. (2000). Το σύστημα των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων στο Σύνταγμα, σε: Σύμμεικτα Επαμεινώνδα Π. Σπηλιωτόπουλου

Συνθήκη της Λισσαβόνας (2007): Για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 306/13

Φίλιος Π. (2011) Γενικές αρχές αστικού δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλα

Φουντεδάκη Κ. (2012). Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον Αστικό Κώδικα Αθήνα: Σάκκουλα

Χρυσόγονος Κ. (2001). Η ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην εθνική έννομη τάξη: Οι ελληνικές δυσχέρειες προσαρμογής στην ευρωπαϊκή δημόσια τάξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αθήνα: Σάκκουλα

Χρυσόγονος Κ. (2002). Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα, 2η έκδ.: Νομική βιβλιοθήκη

Χρυσόγονος Κ. (2006). Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα, 3η έκδ.: Νομική βιβλιοθήκη